

Kossuth „Iratái az emigrációból“.

Előttünk fekszik a sokat emlegetett, a várva várt munka, mely annyi érdeklődésnek, annyi találgatásnak volt tárgya, mióta híre ment, hogy megjelenik. „Kossuth Lajos Iratai az emigrációból“, — mi az? emlékiratok lesznek azok? avagy történetkönyv? vagy csak a mink szerző nevezi: anyag a történetíró számára? erre senki se tudott határozott feleletet adni, dacára a munka ama ragyogó előszavának, mely néhány hó előtt a lapokban közöltetett.

A könyv most itt van s maga hozza meg a feleletet. Emlékirat is és nem is az; történet is és még sem az, anyag a történetíró számára, de már rendszeres összeállításban. Emlékirat annyiban, hogy nagyrészt élmények és események előadása, melyek az író személyével, működésével, életével elválaszthatatlanul kapcsolatosak; de több mint emlékirat, mert ez élmények és események a világtörténetnek részei. De azért történetnek se mondható egészen, mert oda állítja ugyan a tényeket indokokkal, oda a viszonyokat, a rájuk alakító erővel ható föltételeket, világosan, tisztán, úgy, hogy mindenki ítélhet: maga azonban ítéletet nem mond benne. De csupán történetírás anyagnak is csak a szerzői szerénység nevezhette e könyvet, mert ez egy történeti rendszeres munka, a monographiák fájához tartozó, mely a világtörténet egy szakát, kérdését, mozzanatát veszi tárgyul, megvilágítja minden oldalról s oda állítja a világ elé.

Kossuth Lajos „Iratának“ ez első kötetében az 1859-iki francia-olasz-osztrák háború azon részének írta meg történetét, mely a magyar emigráció oda irányzott tevékenységének adta meg az alapot, hogy az alkalom Magyarország függetlenségének ügyére felhasználatlannal el se szalasztassék.

Főadata, kötelessége volt ez a magyar emigrációnak, melynek célját oly ékeken jelöli meg Kossuth a bevezetésben: „Elő tiltakozást képezni a magyar haza állami eltiprása ellen isten és világ előtt. Szólania a némaságra kárthatott, eselekednie a bilincse vert nemzet helyett. Fennen lobogtatni a zászlót, melyet «névtelen félteleneinek» honszeretettől izmosult karjai enyészhetetlen dicsfényvel vettek körül, s melynek bukása gyászoló megdöbbenést keltett a világ népeinél. Fentartani a magyar kérdést a világtörténelem azon kérdési közt, melyek annak elmézetétől megoldást követelnek. — Jelképezni a magyar nemzet politikai vallásának ama hitágazatát, hogy ha a hármas hegy országunk ezimerében mártírok vérével áztatott Golgothává lett is 49-ben, mint volt már többször azelőtt: a kereset, mely a Golgothán emelkedik, nem a sir fejéjé, hanem a feltámadás jelvénye. Hirdetnie hitét nemzete független jövődjében, miszerint a világ is higgyen benne, s mert hiszen, a magyar nemzetet számba is vegye. S míg ernyedetlen tevékenysége által a bátorias delejfolymát önti haza felé, hogy a nemzet el ne csüggedjen a szenvedések alatt, meg kell magában a magyar nemzet jog-és természetserü aspirációit testesítenie és kapesot képeznie ezek közt s a világesemények között.“

E könyv azt mutatja: az 1859-ki háború olyan alkalom volt-e, melyet a magyar emigrációnak, fontebbi céljaiból kifolyólag, hazája szabadsága visszaszerzésének megkísérlésére megragadnia parancsoló kötelesség volt-e, avagy elszalasztható volna-e az alkalom a nélkül, hogy kötelessége, céljai, létalapja ellen vétett volna.

Az első fejezet történetírói tömörséggel, s mégis költőleg melegen adja elő a háború keltekezésének történetét, élénken rajzolva az olasz kérdés természetét, az olaszok egységi törekvést, gyűlöletét az idegen iránt a visszapillantva Károly Albert harcra, melyeknek határozottan olasz nemzeti jellege volt, látjuk az események forgó panorámáján szemünk előtt elvonulni Viktor Emanuelt, a «re galantissimo»-t, Cavourt, e «szellemi óriást», mint Kossuth nevezi, a háttérben az olasz zsarnokokkal, Mazzini mindenütt jelen levő hiveivel s mialatt érintve van a drezdai kísérlet, hogy a bécsi udvar az uralkodása alá tartozó összes országaival, tehát olasz tartományaival és Magyarországgal is, a német szövetségbe kebeleztesék, a magyar emigrációnak erre adott tiltakozása, a krími háború, abban Szárdínia részvételének okai és

következmenyei: a párisi kongresszus idején már úgy találjuk, hogy az olasz kérdés ott szerepel ama kérdések között, melyek megoldást követelnek. Látjuk Cavour fáradozásait, hogy e kérdés többé le ne kerüljön a napirendről, — megjelen Orsini alakja is s nyomora rá Pietri, a szenátor, — később rendőrönök, — megtörténik a plombiérsi találkozás, melyn Napoleon határozott ígéretet tön fegyverrel segíteni Piemontot, hogy Ausztria Itáliából egészen kiszorítsák.

Ha a véletlen közbe nem jön, bizonyosnak vehető volt a háború. Ott volt azonban különösen Anglia, melynek tory-kormány Ausztriát az európai egyensúly szükségének tartotta s minden lehetét elkövetett, hogy Ausztria fejről a csapást elhárítsa.

Cavour a császárral értekezés végett 1859. márczius 25-én érkezett Párisba s ekkor jutott kezébe Kossuth első emlékirata, melytől a magyar emigráció belejátszása a világtörténet ez epizódjába számítható. Ausztria april 23-án ultimatumot küldött Turinba (azért is, hogy megelőzze az olasz csapatok egyesülését a francziákkal), s 29-én Gyulay osztrák altábornagy száz ezer ember élén átkelven a Ticinón, támadott, mire Napoleon császár május 12-én kikötött Genuában. Alea jacta erat.

Ezzel végződik az első fejezet, melyhez né-mely pontokra vonatkozó történeti érdekű jegyzetek vannak csatolva.

A második fejezetben találjuk a kontinensen tartózkodó emigráció érintkezéseit a francia és turini kormányval s levelezését Kossuthal, kinek még a plombiérsi találkozás előtt értésére adják, hogy «a francia uralkodó világ igeen óhajtaná, ha kormányzó ur egy vagy más formában kimondaná, hogy mint mindig, ugy most is ellensége Ausztriának s adandó legelső alkalommal kész kardot rántani ellene». Később (jan. 17.) Klapka János értekezni Londonba Kossuthal, kivel hosszú értekezése volt, melyben már érintve vannak azok a czélok, melyekre, s azok a föltételek, melyek alatt a magyar emigráció kész lenne részt venni a háborúban, s melyek határozott kifejezést nyerne abban az emlékiratban, mely úgy van fogalmazva, mintha az emigránsok tárgyzoktatására iratott volna, holott tulajdonképi célja az volt, hogy Cavournak, Napoleon hercegnek s talán a császárnak jusson kezébe. Fölötte érdekes és fontos diplomaciai irat, s nem csodálhatni, hogy a francia udvarnál az emigráció szövetségére oly nagy súlyt fektettek. Vázolva van ez emlékiratban szabadságharcunk csodolatos története s bizonyítja az, a mi később más diplomaciai nyilatkozatokban is hangsúlyoztatik, hogy ha Ausztriát most megverik is, de nagyhatalmasságnak hagyják, a helyett, hogy Magyarországot független államná téven, terjeszkedésre, hódításra képtelenné tennék, ugy az Olaszországból most talán kivert Ausztria akkor fog megjelenni erejével Olaszországban újra, a mikor tetszeni fog, nem levén ott mindig francia sereg. Az eshetőleges győzelemnek sikere tehát állandósítva, az olasz függetlenség biztosítva csak Magyarország függetlenségéé által lehet. Magyarország Ausztria ellen ténylegesen közelehatni hajlandó, ha függetlensége indokolt reményével teheti. Attól függ, hogy ne olyan szólítsa föl, a ki csak részleges zavargásokat tudna támasztani, de forradalmat nem. Ez a magyar vérnek hiabavaló, vétkes pazarlása volna, és — írja emlékiratában Kossuth — sokkal becesebb szemem előtt e vér, semhogy hajlandó lehetnék annak hiába való ontását eltérni. Ezt meg fognám akadályozni. Tehetségemben van és kötelességem volna megtenni. Meg is tenném! A magyar nem szabad oda jutni, a hova a lengyel jutott. Minden erővel ellenezni kell tehát, hogy a hazával visszaélés történéjé, s hogy pusztá igéretreke jövőjét kockáztassa. Biztosítékok kellene, melyeket a hatalmak meg is adnak, ha Magyarország közreműködését komolyan akarják. Ha nem adnak meg, jele volna, hogy Magyarország iránt nincsenek őszinte szándokokkal. Már ez emlékiratban érintve van, hogy «semmi kísérlet ne tétessék Magyarhon fölkelésére addig, míg a szövetség hatalmak oly fegyveres ereje nem jelenik meg Magyarországon, mely egyrészt ok-szerű bizalmat gerjeszthet, másrészt a nemzeti szervekedésnek támpontul szolgálhat. A francia zászlónak a magyar függetlenség ügyével azonosítottának kell lenni magyar földön, miszerint a magyar nemzet fegyvert fogjon.»

Ez okmányt Szarvady, most is Párisban élő hazánkfia s akkor Kossuth megbizottja, Cavourral folytatott egy beszélgetés alatt közölte az olasz államférfival. Cavour tökéletesen osztozott Kossuth nézeteiben s mondá, hogy Olaszország függetlenségét ő is csak Ausztria végmegfőrtésével hiszi biztosíthatónak; míg az nagyhatalom marad, mondá, mi biztosak nem lehetünk.

Ez emlékirat megismerése által annyi el lett érve, hogy belátták, mikép Magyarországnak idegen czélok végett pusztá eszközül felhasználására hiába számíthatnak. Mindazáltal folyvást történtek közeledések s Napoleon herceg Bixio által állandó érintkezést tartott fenn Kossuthal, kihez april 29-én Párisból megérkezett gr. Teleki László, Klapka György, Bethlen Gregely és Puky Miklós s a két előbbi tudtára adá, hogy a császár megegyezésével meg vannak bízva Napoleon herceg által őt megkérni, menne személyes értekezés végett Párisba. Még aznap este meg is indult George Brown név alatt.

A harmadik fejezet tartalmazza Kossuth értekezését Napoleon herceggel május 5-én, s még azon éjjel a császárral. Az utóbbit, mint a könyv legérdekesebb részeinek egyikét mai számunk második ívén találja az olvasó, mint az «Iratok»-ból vett mutatványt. Mindjárt e két értekezésre megalakult Kossuth elnöklöte alatt Teleki Lászlóval és Klapka Györgyvel a «Magyar nemzeti Igazgatóság», mely azonnal megtartá első ülését s a megindítandó mozgalomra vonatkozó határozatait azonnal jegyzőkönyvbe is foglaltá.

Mint érintők, III. Napoleonnak Ausztria elleni háborújában legtöbb aggodalmat az szerzett, hogy Anglia semlegességéről nem volt bizonyos, s még ha ez kimondatnék is, egy tory-kormány kezében legalább is kétes maradna az. Kossuth biztositá a császárt, hogy annál a befolyásnál fogva, melyet az angol közvélemény magának szerzett s összeköttetésénél fogva elérheti remélt azt, miszerint Angliának olyan whig-kormányra lesz, mely nem csak hogy híve lesz a minden körülmények közötti semlegességnek, de ezt, ha kell, magáról még írásban is adja.

Napoleon nagy szemekkel nézett e nagy ígéretre. De még nagyobbakat merészthetett, mikor ez ígéret be is váltott. Mert Kossuth megtartá szavát.

Mikép vitte keresztül Kossuth e páratlan földadatot: azt előadja a munka negyedik fejezete. Itt mutatkozik Kossuth szellemének óriási volta. Bámulva állt meg ez eredmény fölött akkor Európa s bámulva fogja olvasni most az utókor. Az a négy beszéd, melyet Londonban, Manchesterben, Bradfordban és Glasgowban tartott, mint a földrengés, ugy rázta meg Angliát. A közvélemény ellenállhatatlan nyomása alatt a többségben levő kormány a parlamentben leszavaztatott s Palmerston jutott kormányra, oly férfakkal, kik az olasz háború alkalmából írásban kötelezték magokat a semlegességre.

Kossuth diadalmasan megküzdvén e nagy feladatával, Angliából Olaszországba érkezett, két nappal a solferinói nagy ütközet előtt, hol már akkor javában folyt a magyar csapatok szervezése, melyeknek egy francia hadtesttel Magyarországra kellett volna betörniök. E szervezkedési munkálatokra vonatkozó levelezéseket, okmányokat közli a következő fejezet, egy-uttal ismertetvén a dunai fejedelemségekben tett előkészületeket s Ludwig jelentéseit.

A hatodik fejezetben Kossuthnak azon leveleit találjuk, melyeket olasz utjából nejehez írt. Meleg hangon írt, igaz szeretettel ragyogó levelek, melyekbe bele vannak szőve e nagy napok eseményei, — Kossuth fogadtatása különböző helyeken, értekezése Cavourral, volleggioi találkozásai Napoleon császárral, ki nagy érdekekkel olvasta az angol miszternek semlegességét kötelező nyilatkozatait, melyeket Kossuth átadott neki. — A császár «fejét esőváltá, mintha csodálkozónak.»

Aztán következnek két szomorú fejezet. Villafranca, kötelezett ígéret megsejtése, a remények meghiusulása, a magyar csapatok felszólása.

A fegyverszünet híre villámospásként hatott. De mint a fuldokló s szalmaszálhoz, az emigráció is ugy kapkodott a reményhez, hogy hátha még történhetik valami; — midőn Pietri egészen kikelt arczal rohan Kossuthhoz levél-

lel kezében: «Mindennek vége! Minden elvezett! Olvassa ezt!»

A császár sajtókezű levele volt Pietrihez. Sirtam, mint a gyermek, — írja Kossuth — alig bírtam elolvasni. Tartalma ide ment ki: «Megfontoltuk a helyzetet minden oldalról a herceggel s a királylyal, és bármi nehezen esett is, azon megállapodásra jutottunk, hogy békét kell kötnünk. Ezuttal tovább nem mehetünk. A háborunak most vége van. Mondja meg ön Kossuthnak, miként végtelenül sajnálom, hogy hazája főlzabadításának most abban kell maradni. Nem tehetek máskép. Lehetetlenség. De kérem őt, ne csüggedjen, bízzék bennem s a jövődében. Időközben legyen meggyőződve barátságos érzelmeim felől, s kérem, saját személyére s gyermekeire nézve rendelkezék velem.»

Midőn a levélnek e pontjához értem, — írja Kossuth, — nem tudtam érzelmeimnek eléggé parancsolni, hogy lellem mely főlháborodása keserü fölkaczagásba ne törjön ki: «Igen, igen! — mondám — ilyenek azok a koronás fők, ilyenek isméri az, a minek ember a neve. Ördögbe a hazával! Konezot az embernek, majd megvizsgálatóik. Mondja meg ön, szenátor ur, urának, hogy a francziák császára nem elég gazdál arra, miszerint Kossuth Lajost alamizsáná kinalgassa s Kossuth Lajos nem elég alávaló arra, hogy azt elfogadja. Kizavart viszonyaimból. Legyen. Az én fiaim megkeresik kenyerüket munkájukkal. Je vous salue.»

«Hát mindezek vége volt. Nem maradt egyéb hátra, mint seregünk becsületet felszalasztásról s a zászlónk alá sorakozott szegény jó magyar fiúk személyes biztositásáról gondoskodni.»

A könyv Kossuthnak angol és skót barátaihoz intézett egy gyönyörű levélvel végződik, melyre Helfy Ignác országos képviselő, ki e munkának sajtó alá rendezését gondozta, s az anyagnak fejezetekre osztását is eszközölte a «Scottish Banner»-nek Kossuthról jellemző egy cikket közli.

Az «Iratok» első kötete 526 nagy 8-adrét lapra terjed, az Athenaeum-társulat díszes kiállításban adta ki, elül Kossuthnak egy igen sikerült arcképevel, melyet a czelegdiék számára készült fényképi fölvétel után Unger Vilmos karcolt rézbe, s mely valódi műképnek mondható.

A könyv előszavának végsorait bemutatjuk itt Kossuth saját kézírásában:

És ezzel utnak veszem „Irataimat”
— — — — —
Collegno (al Baraccone) Olaszország
Novemb. 5. 1879
Kossuth Lajos

Kossuth Lajos és családja.

Kossuth Lajos «Iratái» megjelenésének alkalmából, midőn minden szem történetünknek e nagy alakja felé fordul, nem váltuk elszalaszthatónak, hogy képből és szövegben mi is megemlékezzünk némelyekről, melyek nagy hazánkfiára és hozzátartozóira vonatkoznak.

Általános ismert dolgok ismétlésébe nem akarunk becsátkozni. De másfelől Kossuth Lajosról annyi élet- és jellemrajz, részint munkásságára, részint személyére vonatkozó adat jelent már meg, hogy elmondhatjuk, miszerint már egész Kossuth-irodalomunk van, s vajmi nehez olyanokat mondani ez irányban, melyek már megírva vagy legalább említve ne lettek volna itt vagy amott.

Mindazonáltal csaknem minden magyar ember, ki meglátogatja, szinte kötelességének hiszi följegyezni, ha egyebet nem, legalább e rendkívüli ember által lelkeire tett benyomást.

Egyik képnünk Kossuth Lajost dolgozó szobájában, iróasztala mellett tünteti föl. Talán éppen most megjelent «Iratain» dolgozik. A dolgozó szoba s annak ereklyszerü ritkaságai le voltak már írva lapunkban többször is. A szoba fekése, ablakából az elragadó kilátás a távoli Alpesekre lebilincselő. Hogy Kossuth ezt a helyet választotta állandó remeteségének, mutatja rendkívüli fogékonyságát a természet szépségei iránt. Iratai megjelent első kötetének van — nek egy helyei, — nejehez írt leveleiben, — melyekben elragadtatásának ad kifejezést egyes vidékek szépsége fölött. Így, midőn Angliából

(1859) Olaszországba megy, hogy ott a magyar hadsereg szervezésének munkájában részt vegyen, június 20-án Marselleből írott levelében a következő gyönyörű leírás olvasható:

«Mai utam érdekes volt volna. A gyönyörű Lyontól a szép Rhone folyó völgyében utazánk, festői szépségű hegyláncba rámozdult; minden dombcsucson egy-egy váromladék, korhadó emléke azon kornak, midőn még a vaspánczlos lovag hegyi sas-fészkéből zsarnokoskodott a völgy népe fölött, mert az emberélet ama nagy nivellátora, a puskapor nem szállította le egy színvonalra a nép fiahoz.

«Távolról néha jobbra a Pireneusok, balra az Alpések tünnék fel, s a semmin nem bámuló gözlő ragadja az embert egy rövid nap alatt éghajlatokon keresztül. Reggel még csak zöld, fejletlen gabnalkalászt láttam, délben már aratást; gyümölcsökre következett a szőlő, szőlőre a levelefosztott szederfa, melyet a chinai eredeti bogár selyemmé változtat gyomrában, míg végre az olajfa előbb egyenkint, utóbb a szirtek terraszain tömegben tűnik fel s a tikkasztó, lanyha lég függetelmezt az embert, hogy délszakra van. Az ég boltja oly sötétké a ma is, mint mikor a provençali troubadourok ihletet merítettek belőle.»

S Olaszországba érven, a következőket írja Turinból:

«Gyönyörű ország ez! Nem mondhatom, mily nagyszerü szépek az Alpések a távolból. Egy ponton mig balról a Monte-Viso égbenyuló óriását bámulám, egy csucs felett megállott lángkoszoru gyanánt a leszálló nap; fényugara oly bámulatos szépségű látványt nyújtott, minőt a művészet nem, csak a természet képes nyújtani. S a vidék, melyet ez óriások keritnek, oly vidor, oly életlud, oly fiatal és szép!»

Bizonyára az a benyomás, melynek itt kifejezést adott, bírta rá, hogy ha már idegen földön kell otthon keresnie, itt keresse azt. S Collegno (al Baraccone) valóban csak csekély távolságra van Turintól, s a Monte-Viso égbé nyuló óriása oda látszik s egy csucs fölött megállott lángkoszoru gyanánt a leszálló nap oda küldi bucsusugarát — Kossuth Lajos ablakába.

Kossuth iróasztala mögött ott látszik kagyló- és óslényanti gyűjteménye, mellette pedig a sokat emlegetett herbárium, egy valódi tudományos kincs, melyet Kossuth a saját kezével gyűjtött, olykor napokig barangolva az Alpések meredeklein, maga szártított különös gondnal, maga osztályozott, följegyezve mindegyiknek latin és magyar nevét. Nem egy van közte, melynek elnevezésénél ő maga fogadott keresztapasságot; az ilyenek bizonyára jól lesznek elnevezve s nevék polgárjogot nyeren a magyar botanikában.

Ott láthatók a Kossuthcsillagászati eszközei is. Kivált annakelőtte nagy szenvedélylyel üzte a csillagászatot s szép de-rült estéken egészen belemélyedt a természet ékességébe. Élvezet hallani, ha Kossuth a csillagokról beszél. A költészet tüzétől ragyogóvá tett tudomány az, mely ilyenkor ajkairól hangzik.

Képnünk tehát, mint mondók, munkája közben tünteti föl Kossuthot s tán épen «Iratain» dolgozva. Rendkívüli munkát végzett e 78 éves ember. Déli tízenkét órától — kivéve az ebéd idejét, — éjféli egy-két óráig dolgozott nap-nap után. Ez az a nyugalom, mely óriási erőfeszítésekben oly tulgazdag életének alkonyára osztályrészeül jutott. «Agyam és kezem munkájával kerestem meg hontalanságomban minden-napi kenyeremet, de még e kenyérkeresetet is iparkodtam a hazafii kötelességgel összekötni. Így akarom kenyeremet megkeresni életem végnapjaiban is.» — írja előszavában, s kineset nyújt nemzetének, e kiegészíti népe történetét.

A ki e könyvet kezébe veendi, meg fog győződni, mily roppant munkát kellett írójának ki-fejteni a pár hónap alatt, mely ez első kötetre jutott. Pedig ezzel a rá fordított munkának nagyobb része nem is jut még az olvasó kezébe. A rengeteg anyag beosztása, kiválasztása, rendszere foglalása, — erről nem is beszélünk. De csak e munkára vonatkozó levelezésére utalunk. Magunknak is volt alkalmunk látni a sürgönyök és levelek halmazát, melyet Helfyhez, a magyar kiadás lelkiismeretes és nagybuzgalom sajtó alá rendezőjéhez e gondozójához intézett. E levelek, telve nagybecsü részletekkel, magok is ki-tennének egy akkora kötetet, mint a milyen most az olvasó kezébe adatik.

Kossuth most «Iratainak» második kötetén

dolgozik s a munka annyira haladt, hogy talán még ez idén e második kötet is megjelenhetik.

Kossuth «Iratái»-nak ez első kötete, mint első cikünkben is érintettük, a magyar emigrációnak az 1859-ki olasz háború idejében kifej-tett tevékenységét tartalmazza. A kibujdosás óta közbeeső tíz év története csak egyes részleteiben, futólag van érintve egy-egy visszaemlékezés alakjában. Maga a kibujdosás nehány elégiai hangulatu soral van említve a bevezetés elején. Azt, hogyan igyekeztek a hazából kivet-tett hajó töredékei odakiinn ismét találkozni, hogy alakított egyes gyűpontokat a «hontala-nok nemzete», a könyvben említve nincs. Maga Kossuth családja is különböző időkben, külön-böző viszontagságok között bujdosott ki a kül-földre. Kossuth csak kevesek kíséretében aug. 19-én kelt át a Dunán, hol Vidvidbe belebeze-tettet a magyar honvédsereg romjaival. Neje, született Mészlenyi Terézia, kihez férjének annyi gyöngédségről, annyi szeretről tanus-kodó levelét találjuk e kötetben, csak nagy viszontagságok és hosszú bujdosások után tu-dott kijutni Törökországba, télidőn, Szerbián keresztül, Mihály herceg (a későbbi fejedelem) pártfogása alatt, s így találkozhattott végre férj-vel, ki akkor már Sumlában volt. Ettől kezdve nem is váltak el többé huzamos időre.

Gyermekeik azonban, kik közül Ferencz 1841-ben, Vilma 1843-ban, Lajos Tódor 1844-ben született, az országban maradtak. A világi gasznap után nagynénjük Marton Antónia és nevelőjük Karády Ignác gondjai alatt egyik rokonuknál Lókuton, a Bakony közepén lap-pangtak. Itt fogta el őket 1849 szeptember havá-ban az osztrák katonaság. Pozsonyba vitték, hol ártatlanságuk figyelembevételé nélkül több hónapig fogva tartatták, s csak akkor enged-tették meg, hogy szülőik száműzetésében osztoz-hassanak.

Ruttikayné, Kossuth nővére, és Karády fel-ügyelete alatt bujdosnak ki a gyermekek akkor már Kiutahiába belebebeztet szülőikhez. A fiuk később részint a párisi polytechnikumon, részint a londoni egyetemen kitünő sikerrel végezték tanulmányaikat. Atyjuk a mérnöki pályára szánta, hogy bárhol a világon és bármikor megkereshessék kenyerüket. Érdekes olvasni az «Iratok»-ban, Kossuth mily gondoskodással be-zél gyermekeiről Olaszországból a háború ide-jéből anyjukhoz Londonba írt leveleiben. Midőn ut-zását leírja, fölemlíti: «Fiacskaik vegyétek elő a térképet és kövessétek.»

Midőn Kossuth Olaszországba költözött, fia is követték, már mint végzett mérnökök. Alkalmazást is nyertek a vasutépítésnél s a ge-nua-nervi vonalat ők építették. Atyjuk neve fényesebb pályát is nyithatott volna számukra, de ő nem kívánta, sőt visszautasította a szá-mukra följajlott pártolást, nem akarta, hogy atyjuk nevének, hanem hogy saját képességeik-nek köszönhessék boldogságukat s önértékük érintetlen maradjon. Tehetségük elég is volt erre, mert még az olaszok is, kik pedig nem nézik jó szemmel az idegeneket, kitünő mér-nőköknek mondják.

A két fiuban atyjuk kiváló lényé mintha megoszlott volna. Kossuthban ugyanis az állam-férfiúi belátás, a nagy iteleterő és gyakorlati eszelekvés a legeszményibb költészettel és szép-érzékekkel párosul.

Ferencz ez utóbbiakat örökölte kiválóbb mérvben. A nélkül, hogy az által mint üzletem-ber a legkevésbé is hátráltatva érezné magát ama kötelességei pontos és szakszerű teljesíté-sében, rendkívül ki van benne fejlődve az érzék a költészet és szépművészetek iránt. A mit ke-vesen tudnak róla, az, hogy költői hivatással versel, és pedig olasz, angol, francia nyelven, de mégis legfőlegkényebben magyarul. Helfy-nek, kitől ez adatot bírjuk, több szép költe-ménye van tőle. E mellett gyönyörűen fest s mérnöki rajzai is művészi fölfogásról tanuskodó képek. Igen szép hangja van — atyja hangja, — s szépen énekel és zongoráz, sőt komponál is, s a hangversenyek műsorában nem egyszer szerepel az ő szerzeményei. Szinte nehez elhinni, hogy e kiválókép költői és művészi kedély a gyakorlati téren is annyira helyén van, hogy Turinban a központi vasutépítési hivatalban a legjobb hivatalnokoknak volt egyike s hogy ő készítette a mont-cenisai nagy alagut egyik bejá-ratát s hogy most a cesenai kénbányának oly szakszerűleg képesített igazgatója.

KOSSUTH NEJE.

MESZLÉNYINÉ, KOSSUTH ZSUSZÁNA.

RUTTKAYNÉ, KOSSUTH LÍJZA.

KOSSUTH FERENCZ.

IFJ. KOSSUTH LAJOS.

KOSSUTH CSALÁDJA.

Lajos atyjának gyakorlati és fináncz genijét örökölte kiválóbb mértékben. Kitünő matematikus és jeles szónoki tehetség. Ő is a montenisi vasutnál volt alkalmazva, s építette azt a részét, mely Susától Bardonechiig terjed, s mely viaduktjaival, kanyarulataival e vasut legszebb részletei közé tartozik. Midőn a mont-cenisi építkezést bevégezte, az «Alta Italia» vasúttársaság megkínálta a gépészeti igazgatósággal; de ő nem fogadta el, mivel e szakban nem hitte magát eléggé jártasnak. Akkor a társulat kiküldte Belgiumba, Franciaországba, a spanyol határra, ott dolgozott a gyárakban, mint egy munkás, készített kereket stb., s midőn visszakérült, kész gépészmérnök volt, elfogadhatta a számára fentartott állomást s most hatezer embert foglalkoztat.

Vilma, Kossuth leánya, gyöngéd női szív és rendkívül mivel lélek volt. Tizennyolczadik évét még be nem töltötte, midőn elhunyt Genuában. Három év múlva anyja is követése a két sírkő, mely egy világ súlyával nehezedett a nagy hazafi lelkére, ott van a genuai temetőben. A hazája fölszabadulásához kötött reményeiben is oly keserűen megesalódott apa, midőn leányát eltemette, félév alatt olyan fejer lett, mint a galamb.

Kossuth édesatyjának, Kossuth Lászlónak, ki 1839-ben hunyt el Alsó-Dabason, hol kegyeletes kezek által emelt sírlelkét közelebb leplezik le, nem maradt fönn arcképe, melyet olvasóinknak bemutatathatnánk. Édesanyjának, szül. Wöber Karolinának, ki gondos jó anya s kitünő okos asszony volt, maradtak arcképei, melyek után az is készült, melyet ez alkalommal itt talál az olvasó.

A kor és szenvedések által egészségében megtört anya, midőn a szabadságharc végével egymás után látta szívről leszakadni gyermekeit, s midőn börtönben tartott leányaimak csak az alatt a föltétel alatt adták vissza szabadságát, hogy ne csak a hazát, de Európát is idehagyják, — arra határozta magát, hogy ő is kimegy velök. Ki is költözött, azonban Brüsszelnél tovább nem mehetett. A súlyos betegség itt ágyhoz szegte s 1853 január havában kiszenvedett.

Négy leánygyermek, Kossuth Lajosnak négy nővére volt.

A legidősb Karolina, Breznayné, kinek három fia és egy leánya volt. Két fia ma is él Zemlénben. Egyik fiát Istvánt (Ruttkaynéval és Meszlényinével) szintén elfogták s ez a fogságban halt meg.

A második, Kossuthnál már ifjabb nővér Emilia, Zsulavszkyné. Férje lengyel származású volt. Midőn családjával Amerikába költözött, négy fia: Emil, László, Kázmér és Zsigmond mind részt vettek az amerikai háboruban, a rabszolgaság fenntartásáért harcoló déliek ellen. A négy fiu közül ma már csak egy él, László, ki a háboruban ezredes volt, s mint ilyen néger csapatot szervezett a déliek ellen. Zsulavszkyné 1861-ben halt meg s ott temették el New-York mellett Brooklynban.

Zsuzsanna, Meszlényiné volt a legifjabb nővér. E minden tekintetben kitünő nőről egy Amerikában angol nyelven Miss Peabody ismert író által kiadott füzetből veszszük a következő adatokat, más forrásokból is kiegészítve.

Bátyja ékesszólásával és végrehajtó erejével bírt. Benne az érzelem és képzelet legnagyobb gyöngédsége oly erkölcsi erővel és ideg-
tevékenységgel párosult, mely da-

KOSSUTH ÉDEFANYJA.

czolni átszék a természet anyagi erőivel, melyek az emberi akaratnak határt szabnak. Nevelését otthon nyerte. Szívét, kedélyét, házias tulajdonságait édesanyja, szellemi tehetségeit — úgy mint testvéreit — főleg bátyja fejlesztette. Bátyja a «Pesti Hirlap» szerkesztése körül is foglalkoztatá. A történelemben kitünő jártassággal bírt. 1841-ben Meszlényi Rudolphhoz (ügyvéd és hirlapíró, — Kossuth nejeinek, Meszlényi Teréznek fivére) ment férjhez, kivel a legboldogabb szerelemben és egyetértésben élt. Férje 1848. januárban halt meg Sz.-Fehérváron, a hova egy megegyezésre utazott (igen fontos tárgy lévén napirenden, innét lóháton Batthyányi Lajosért ment Pestre, s ez uton meghült.) A szabadságharcban, bátyja, tudva, hogy nővére a saját szívében sajtó sebre csak mások szenvedéseinek lenyihítésében találhat irt — őt nevezte ki a kórházak országos felügyelőjének. Mint ilyen,

IHÁSZ DÁNIEL.

a szenvedőben csak az embert nézven — gyöngéd ápolásban, vigasztalásban részesítetté úgy a magyar, mint az osztrák sebesülteket, mely utóbbi körülmény nagy mértékben folyt be arra, hogy elfogatása után szabadon bocsáttatott. A háboru alatt 72 kórházat szervezett. A világi fegyverletétel után két leányával (egyetlen fiacskáját a bujdosás viszontagságai közt ragadta el a halál), anyjával, testvéreivel s ezek családjával együtt Nagyváradon elfogták 3 havi bujdosás után. Nagyváradról 2 hónap múlva Budára szállítottott az egész család, hol még 5 hónapig tartatott fogva. Szabadon bocsáttatása után Meszlényiné édesanyjával Pesten telepedett le, hol maga és családja fenntarthatása végett (1850. ősszel) iskolát nyitott, és tanulókat tartott kosztban, egy egész emeletet bérelvén ki e célból, mitől azonban 1851-ben ősszel eltiltatott.

1851. december 1-én éjjel — mert bizonyos politikai tervekben résztvett — testvéreivel, Ruttkaynéval együtt elfogattott s az «Újépület»-be, onnét decz. 9-ikén Beesbe, a Criminal-Geäude-ba vittetett. Szenvedései itt leírhatatlanok. A fogságban tüdőgyuladást kapott, melyből tüdővész fejlődött és sokáig a kórházban volt. 1852 tavasszal nővéreivel együtt szabadon bocsáttatott, de egyuttal az egész család száműzetett, kikötöttvén, hogy még Európában sem maradhatnak. Brüsszelbe érkezve, különben is beteges anyja halálosan megbetegedett, s míg idősebb testvére (Emilia, Zsulavszkyné) családjával előre kiment Amerikába, Meszlényiné — maga is beteg — és Ruttkayné családjaikkal az öreg Kossuthné ápolása végett ott maradtak, hol rendkívül küzdelmek közt tartották fenn magokat.

Érdekes Meszlényinének Brüsszelnél 1852. szeptemberben Csernátóhoz irt levele, melyet ez Meszlényiné halála után az «Independent»-ben, s később az «Ellenőr»-ben közölt, s a melyben a többi közt okát adja annak: miért nem segíti bátyja a családot, azért, mert magának sincs. 1853. elején édesanyja meghalt. Fianak, ki akkor Londonban volt, nem engedte meg a belga kormány, hogy anyja halálos ágyához eljőjön, sőt a temetésnek is csak este, a sötétség beálltával, kellett megtörténnie. Mily hatása volt anyja halálának Meszlényiné szervezetre, képzelhető egy ez alkalomból irt levelének következő sorraiból: «Istenem, mit szenvedtem! A sors kereké egy egész világ súlyával ment keresztül szívemen. Őt hétig virrasztottam haldokló anyám ágyánál — nyitott sírja felett állottam, melyre nem a haza szent földje gördült — és élek!» ...

1853. nyarán az őt kevéssel megelőző Ruttkayné után — hajóra szállt. «En augusztusig maradok csak itt» — t. i. Brüsszelben, írja egy barátjának — «akkor megyek, bármikép is álljon a világ. Mennem kell; materiell érdekeim parancsolják. En itt is önére támaszkodva alapítottam existenciámat, s tettem le gyermekeim jövőjének alapját. Önére támaszkodva megyek oda is» ... Egy másik levelében pedig: «Megyek — s nemsokára — mint szobor, melyet egy világrészről a másikba tesznek át a nélkül, hogy érezne. Egy percre lesz csak elválásomban a felsikoltó fájdalomnak: — a bucsu anyám szent sírjától, s az emlékezet azon sírokra, melyekhez nem zárandokolhatok! ... Aztán megyek, mert azt mondják, gyermekeim jövője kívánja. — S ki tudja! ... talán jót teend a ten-

ger boldogtalan kedélyemnek. Legyen nyugodt vagy háború, — minden esetben ugyanazon rokonszenvi hatást gyakorlandja annyi vihartól hányt lelkekre... Azt mondják, az oceán morájánál lélekre hatóbb dallam nincsen.

A tengeri út jött beteg tudójának, de a bánat, gyötrelm, gond és főleg a színetlen munka és küzdelem — melyek közt mindamellett csillagként ragyogott, mind halványabban és gyengébben, de soha sem vesztvén el kifejezésének sajátságos dicsőségét — nemsokára megtörték, épen, midőn gyermekei jövőjének biztosítására intézett tervet megvalósuláshoz közeledtek. 1854. április 1-től kezdve testi ereje folyton és gyorsan hanyatlott, míg végkép megfogyott, kimerülve, június 29-én reggel 5 óra után nemes lelkét kiadta. — Gyermekeit Gizellát és Ilonát kevéssel halála előtt egy dús-gazdag asszonyság Mrs. Douglas Cruger, kinek asszálói sirboltjában temettetett is el anyjuk, vette magához, s neveltetéséről gondoskodott.

Kossuthnak egyetlen még élő nővére: *Lujza, Ruttkayné*, ki a fogság és száműzetés alatt Meszlényiné sorsában osztozott, s szintén Amerikában telepedett le. Egyszer volt Kossuth testvérei között, ki hazáját még viszont láthatta. 1866 óta több ízben meglátogatta Magyarországot, de első ittlétekor csak egy napig maradt, mert Bécsből rendelt jött eltávolítására. Midőn 1873-ban néhány hónapig itt időzött, amerikai mintára megalapította a Tabitha jótékony egyletet, mely nem pénz, hanem kész ruhanevet, élelmet s a gyermekeknek iskolakönyveket oszt ki. Amerikában lakik két fiával. (A harmadik, Gábor, 23 éves korában egy hajóval elsüllyedt.) Lajos, az idősebb fiú, ügyvéd, a fiatalabb, Béla, részt vett a délkelet elleni háborúban s egy várparancsnoka volt; jelenleg kereskedéssel foglalkozik.

Ruttkayné, kiről csak legközelebb olvastuk, hogy ő volt fiával az egyetlen, ki a Felső-Magyarországból Amerikába vándorolt szerencsétlen honfitársainknak vizsgálatására sietett, mint értesülünk, Kossuth Lajos kérésére e nyáron Baracconéba költözik, hogy hátralevő napjait együtt tölthessék.

Mikor Kossuth Lajos családjáról van szó, lehetetlen annak legjobb, leghívebb barátját, *Ihász Dániel* ezredest nem említeni, ki még a vérenél is erősebb kötelekkel láncolta a magáét Kossuth Lajos sorsához, s valóban az lett neki, a mi Mikes Kelemen Rákócynak volt. Életrajz helyett álljon itt az a bizonyítvány, melyet Kossuth állított ki számára az olasz kormány kívánatára. Ez így hangzik:

„*Ihász Dániel* 1813-ban, veszprémi megyei Dém helységben született. Családjá nemes, apja *Ihász Sándor*, anyja Nagy Erzsébet volt.

1828-ban az osztrák hadseregbe lépett, nevezetesen az akkor Gollner báróval most Ernő főhergről nevezett 48-ik sz. gyalog ezredbe. Itt szolgált egész 48-ig, hadapród, majd al-, végül főhadnagy minőségben.

1848-ban Ferdinánd császár és király szentesítvén a törvényeket, melyek Magyarország számára külön hadügyminisztert rendelnek, ez a király helybenhagyásával a haza védelmére önálló nemzeti hadsereg szervezéséhez látott s ily végből az osztrák csász. kormánnyal abban állapodott meg, hogy az osztrák hadseregben szolgáló magyar származású tisztek, ha ugyan akarnak — a nemzeti honvédseregbe akadály nélkül átléphetnek.

E megegyezés alapján *Ihász Dániel* ur, a Gollnerféle gyalogezred főhadnagya saját kérelmére századosi ranggal a 7-ik sz. honvéd-zászlóaljba lón áthelyezve.

Ésküvel fogadván ekkor, hogy engedelmeskedni fog a magyar kormánynak s hű lesz a hazai alkotmányhoz, — beváltá esküjét; s mint derék katona és jó polgár megmaradt zászlója alatt akkor is, midőn a magyar hadsereg hivatva lón fegyverrel oltalmazni a haza politikai függetlenségét, melyet Ausztria áruló módon megtámadott.

A függetlenségi harc alatt *Ihász* mindig táborban volt s részt vón mind a pákói, schwechati, piskii, vöröstoronyi nagy, mind a csucsi, naszói, gálfalvai, alvinezi, medgyesi és dévai kisebb ütközetekben.

Az erdélyi hadjárat folytán Bem tábornok őt bista meg az ép oly nehéz, mint dicsőséges feladatát, hogy az első invasionsis orosz hadtestet az országból kiűzse s ő e nagyszerű feladatot a vöröstoronyi csata által diadalmasan teljesíté, dacára annak, hogy tulnyomó erővel állt szemben.

A vitéz férfi a piskii csatában 3. a naszódiban egy golyó-sebet kapott.

Katonai érdemei és a csatatéren tanúsított bá-

torsága jutalmul én alulírott mint az állam feje, Magyarország kormányzója, a hadügyminiszter ajánlatára (az 55. zászlóaljhoz) előbb őrnaggyá (1848. nov. 16.), később alezredessé (1849. márc. 23.), végül ezredessé (1849. június 1.) neveztem, egyszerűsind a magyar katonai érdemjellel is kitüntetvén őt (1849. máj. 6-án).

A hadjárat végén az oroszok és osztrákok tervszerűleg működő roppant hadereje török földre menekülni kényszeríté, hol is a török kormány az én ajánlatom következtében (1849. aug.) a Vidinben tanyázó menekült csapatok parancsnokává nevezte, miután a világi katasztrófa után a magyar hadsereg idevonalt töredékei mintegy 6000 emberre ruktak. Száműzetésökben én is osztoztam. S midőn aztán az európai diplomácia befolyásával Kis-Azsiába, Kiutahába bellebettek, *Ihász* ezredes egyike volt azon 26 tisztnak, kik a török kormány engedélyével oda is követtek engem, s 1851. szeptemberig oldalammal maradt hadsegédi minőségben.

Ez időtájtban az amerikai Egyesült-Államok közbenjárása visszacserevén szabadságunkat, elhagyók a török birodalmat egy amerikai hajón, melyet a washingtoni kormány a kongresszus határozatából egyenesen e végre küldött. *Ihász*, — hű és aldozatkész társam a hontalanságban, — ekkor sem távozott mellőlem, egész 1859. ápril haváig, mikoron megkezdődvén az ellenségeskedés Ausztria és Piemont között, Olaszországba ment, hogy a turini kormány által szervezett magyar légio parancsnokságát átvége.

Számítok tehát rá, miszerint jelen leghitelesebb értesülésen alapuló bizonyítványom pótolni fogja azon hivatalos okmányokat, miket *Ihász* a hadjárat esélyei között elvesztett, s melyeknek, legalább az osztrák seregben tett szolgálatokat illető résznek, újbóli kiállítását az osztrák kormány még folyton tartó gyűlölete megtagadta tőle.

Kelt Turin, 1866. ápril 30-án.

Kossuth Lajos,

Magyarország volt kormányzója.

A legio parancsnoka 1859. jun. 24-én lett *Ihász*. A legio feloszlátása után számfölötti tiszt 1859. okt. 1-én. Ismét a legio parancsnokává nevezetett Nápolyban a brigantik ellen 1861. május 1-én. A legio újja szervezetvén, újra számfölötti tiszt 1862. jul. 22-én. Erdemeiért a király 1861. aug. 31-én a savoyai katonai érdemrend lovagkeresztjével, 1862. jun. 1-én pedig a Móricz- és Lázár-rendnek szintén lovagkeresztjével díszíté föl.

Most ott él Collegno al Baracconében ő is, Kossuthal egy telken, az ő kertjére néző kis házban. A kegyelet és ragaszkodás ritka példánya ő, s ha nem volna is egyéb érdeme, mint az, hogy fontartani igyekezett ama nagy szellemnek az emberekben annyira megrendült hitét és bizodalmat, — már megérdemelné, hogy mi magyarok halálával említsük nevét.

Bizon bizon ide s tova...

Bizon bizon ide s tova
Nygyven év már elhalad,
Elvesztém az ifjúságot,
Ez aranyos madarat.

Még alig hogy gyermek voltam,
Oly vidám, oly gondtalan!
S im a vágyak és remények
Gyöngyideje odavan.

Még alig hogy szállni kezdtem
Égbetörő szárnyakon
S ime már is túl a délen,
Hanyatlóban van napom.

Nem a halál bánt engem, hisz'
Oly csendes a temető,
És sok nyér ott végmegoldást,
Mi itt el nem érhető.

De a vénség gondolata
A szívembe beleszur;
Szinte hallom, hogy mondják majd:
Ott ballag az öreg ur.

Ránczos képu, sápadt vénség!
Arnyad immár közelit
S arczom virágai után
Kinyujtottad kezeid.

Rettenetes vénség, megállj!
Alkudjunk egy keveset,
Nem bánom, ha részed arczom
Virágiból kivesszed.

Legyek, mint az ellenségtől

Feldult templom, puszta rom,
De az oltárt: szivem ne bánd!
Azt feladni nem hagyom!

Télen is némely virágnak
Enyhe völgy lesz e kebel,
Ősz hajakkal, ifjú szivvel
Vándorlok a sírhoz el.

Szabados János.

A GÖZHÁZ.

VERNE GYULA REGÉNYE.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

Via dolorosa.

Munro ezredes mindenekelőtt a bungalót, ama boldog tanyát, akarta viszontlátni, a hol neje mint leány s mint boldog fiatal nő élt, a hol ifjúsága szép napjait töltötte, a hol utolszor látta őt s a küszöbön utolszor ölelték meg egymást.

E bungaló kevéssel kívül a városon állt, közel a katonai laktanyákhoz. Most csak megfeketült romjai meredeztek, elégett és kitérdelt s elszáradt fák között. Az ezredes nem akarta, hogy újra építsék vagy csak helyre is hozzák. Most hat év múlva is abban az állapotban volt, minővé a gyújtogatók tették.

Egy órát töltöttünk e puszta helyen. Az ezredes némán járt-kelt a romok között, melyek annyi emléket utítottak föl lelkében. Visszaidézte legboldogabb órait s újra látta a fiatal hajadon leányt, e helyen, a hol született, a hol megismerkedtek, a hol egybekeltek. Néha behunyta szemeit, hogy jobban láthassa elenyészett alakját.

Egyszerre, hirtelen mozdulattal, odahagyta e gyászos helyet s magával vonta minket is.

Banks azt remélte, hogy az ezredes talán beéri e gyászos hely meglátogatásával... De nem! Munro Edvárd elhatározta, hogy fenéki kiiríti a leggyászosabb emlékek keserű poharát. A lady Munro lakhelye után viszont akarta látni a katonai laktanyát, a hol annyi aldozat, kiknek vigasztalására magát a hőslélek nő szentelte vala, szenvedte a kegyetlen ostrom megpróbáltatásait.

E laktanya is kívül feködt a városon; s miután az ostrommal leromboltatt, e helyre, a hol Cawnpore keresztyén lakossága menhelyet keresett volt, most templomot építettek. Két sor fa között elvonuló kavicsos országúton közeledtünk az épülőben levő templom felé.

Itt ment végbe a borzalmas tragédia első felvonása; itt élt, türt, szenvedett lady Munro és anyja, mindaddig, míg a szerencsétlen kapituláció Nána Sahib kezébe adta az aldozatok egész csoportját, kik akkor megszáraztak voltak szánya, holott az áruló nábob fogadást tett, hogy őket bántatlanul szállítja Allahabádba.

A még be nem fejezett emléktemplom körül láthatók voltak a régi téglafalak, s a Wheeles tábornok által emelt védművek maradványai.

Munro ezredes soká hallgatva és mozdulatlan állt e romok szemléletébe elmerülve. Emlékében élénken támadtak föl a borzalmas jelenetek, melyeknek ez volt színhelye. A bungaló után, a hol lady Munro boldog napjait élte vala, — bekövetkezett a börtöneül szolgált laktanya, a hol minden képeletet felülmúló szenvedéseket kellett kiállani.

Most még hátra volt meglátogatni Bibi-Gárt, e kastélyt, a melyet Nána Sahib börtönné változtatott, s a hol az a kut volt, mely a leölt aldozatok sírjává lett, a hova összehalmozva, bedobva, rakásra temetettek...

Mikor Banks észrevette, hogy Munro ezredes arra felé irányozza lépteit, megragadta barátja karját, hogy visszatartóztassa.

Sir Edward Munro keményen a szemébe nézett s iszonyuan nyugodt hangon így szólt:
— Menjünk.

— De Munro, kérlek —

* Azóta e templom el is készült. Falaiba illesztett márványtáblákon vannak megörökítve az 1857-diki fölkész alatt, betegségben vagy sebekben elpusztult vasuti mérnökök, továbbá a novemb. 17-ki cawnpore-i csatában elesett 34. ezredbeli tisztek, végre a Bibi-Ghárban lemészárolt nők és gyermekek, valamint a 32. ezredhez tartozó s a lucknowi és cawnporei szerencsétlen napokon elveszett összes nők és gyermekek nevei.

— Ugy hát magam megyek.
Nem lehetek ellentállani.

Bibi-Gár felé irányoztuk tehát lépteinket mi is. E kastélyt szépen rendezett s gyönyörű fákkal beültetett kert előzi meg.

Ennek közepén nyolczszögű épület emelkedik, gót stílusban. Csarnok gyanánt, mint egy nagy mauzóleum, veszi körül azt a kutat, melynek nyílása most kő-építménnyel van elzárva. Ez egy széles talpazat, lépcsőzetesen emelkedve

NYOLCZSZÖGŰ ÉPÜLET, GÓT STÍLSEN.

s tetején egy szépen faragott szobor, a könyörület angyalát ábrázolva, Marochetti művészi műszojének egyik utolsó műve.

E műemléket ide Lord Canning, az 1857-ki szipojlázadáskor Kelet-India kormányzója, emeltette Jule mérnökari tábornok rajza szerint, s maga fizette annak összes költségeit is.

Ez emlék, s az alatta rejlő kut előtt, melybe a két nő, a Nána Sahib mászórai által összemarazgolva, de talán még élve dobatott

A MÁRVÁNY-EMLEK LÉPOSÓJÉRE LEBORULT.

be, a többi aldozatokkal együtt, — Munro ezredes nem tartóztathatta vissza többé könnyeit. Terdre esett s a márványemlék léposójére leborult.

Mellette állt Mac-Neil, hű őrmestere, s mellére nyomott kézzel sirt és imádkozott.

Tört szivvel némultunk el mindnyájan, nem tudva mondani semmit e vigasztalhatatlan bánat vizsgálatására, s csak abban reménykedve, hogy Munro ezredes itt fogja el sírni szeme utolsó könyeit.

Ah, ha ő is az első közt lett volna, a királyi hadseregből, a kik Cawnpore-ba benyomultak, s a Bibi-Ghárbán történt borzasztó mérsárlás nyomait meglátták: talán azonnal szörnyet halt volna fájalmában!

E jelenetről egy angol tiszt valóban borzalmas képet ad:
„Alig értünk Cawnpore-ba, mondja, ama szegény nők fölkérésére siettünk, kiket a gyűlöletes Nána Sahib kezei közt tudtunk, — de későn, mert megtudtuk, hogy már lemészároltattak. Iszonyu boszu-szomjától sarkalva, s áthatva e szerencsétlen aldozatok által kiállott kínok érzetétől, különös és szilaj eszmék ébredtek bennünk. Bőrszűltem, majdom őrgyöngye szaladtunk a vértanuság szomorú színhelyére. A megaludt vér, szétmarazgolt tagok, boriták a kis szoba padlóját, a hova be voltak zárva, s majdnem bokáig gázoltunk a vértócsában. Hoszszu és selyemláng hajfűrtök, szétépett ruhadarabok, gyermek-czipőcskéik, játékszerek hevertek szerteszét. A falak vérel befecskendve, a borzasztó halálküzdelmek nyomait viselték. Egy kis imakönyvet vettem fel a földről, melynek első lapján e megható följegyzés volt olvasható: „Június 27-én hoztak ide a hajóról... Julius 7-én a Nána foglyai... Gyászos nap!... De nem csak ennyi iszonyt várt itt ránk. Még borzalmasabb volt a mély kut látása, melynek szűk öblébe voltak bedobva s összezúfolyva e gyöngéd lények összemarazgolt tagjai.”

Sir Edward Munro nem volt jelen, mikor Hawelock tábornok katonái a várost elfoglalták. Ő két nappal később érkezett e borzalmas vérontás után. S akkor már nem láthatott egyebet, mint a befödött kutat, mely a Nána Sahib kétszáz aldozatának névtelen sírjává lón.

Banksnak sikerült végre, az őrmester segítségével, erővel elvonszolni őt e gyászos helyről.
De Munro ezredes soha sem felejtette el azt a két szót, mit Hawelock tábornoknak egy katonájára, szuronyra hegyével karcolt fel a kut kőpárkányára:
„Remember Cawnpore!” (Emlékezzél Cawnpore-ra!)

(Folyt. követe.)

Visszaemlékezések a szabadságharczra.

MEZEI JÓZSEF jegyzeteiből összeállította BODON J.

VIII.

Szeben előtt és Szebenben.

(A székelyek ragaszkodása Bemhez. Muszkából lengyel. Székely kedélyesség. Dr. Suszter ur.)

Bem több ízben nagyon elkeseredetten nyilatkozott a szebeniekéről, kik ügyünknek a legdühösebb ellenségei voltak. E nyilatkozatai folytán seregünkben általános volt a hiedelem, hogy ha beveszszük Szebent, kő kövön nem marad.

Mindnyájunkat meglepett tehát, midőn N.-Selyken (márczius 10.) napiparancsában keményen meghagyta az öreg, hogy Szeben bevételére esetére bántódtása ne legyen senkinek. Volt a napiparancsban egy kis humoros része is. „Ha valaki osztrák főtisztet találna elfogni, csak bocássza szabadon minden teketória nélkül, mert nagyon meg vagyok velők elégedve.”

Menet közben nem egyszer megszólított egy-egy székely fiú: „Itt van-e az öreg, tiszt ur?”

— Itt van fiam.

— No, ugy jó vagyunk, — felelte rá egész örömmel.

De ha azt mondta az ember, nincs itt, akkor szomoruan motyogta rá: „Az már baj!”

A székelyek ragaszkodása Bem iránt egész a babonás hitig emelkedett. Széltire beszéltek egymás közt, hogyan ment keresztül az ágyúgolyó az öreg mellén és meg se mukkant rá. Hittel erősítette nem egy székely, hogy ez szent igaz, ő a saját két szemével látta, épen mellette állt, mikor megtörtént.

Ezen a rajongáson nem csudálkozhatni egy cseppet sem. Az öreg gyakran mászkált a csa-

tárlánczokban, kedves székelyei közt. Jobbra-balra hullongtak a jó fiúk; tiszték, közemberek rimádkodtak neki, hogy menjen onnan, ne tegye ki magát a kész veszedelemnek, de ő ritkán tágitott. Pad falunál, mikor az újját levágták, egypár puskagolyót rázott ki a zsebéből; összehajtogatott térképében akadtak fel. Azt a puskagolyót aztán a nép képzeldőse ágyúgolyóvá dagasztotta s a mellén lövette keresztül, de ugy, hogy bálványozott vezérének a hajaszála sem görbült meg bele.

Alkonyatra hajlott az idő, mikor Szeben alá érkezünk. Huszáraink muszka előőrökre bukkantak s nehányat el is fogtak közülök.

Szeben kerített város, jó vastag bástyája köröskörül meg nem rakva tornyokkal; a bástyát pedig néhány ölnyi távolságban erős palizád övezte akkor.

A muszka haderő csatarendben várakozott ránk a város alatt. Bem sebtiben s rendkívül eszesen állította föl seregét. A két ujoncz székely zászlóaljat egyenként, óriási hosszu vonalban helyezte el a magaslatokon, meg pedig háttal a város felé, hogy egyedül fegyverőket: az ásót és kapát az ellenség ne láthassa. Az így felállított két zászlóalj legalább is hat zászlóaljunk látszatott a bástyákról.

A csatát közkökö nyitották meg, de ezeket Bem iszonyu kartácüstével robbantotta vissza.

Azután a gyalogságot küldte szuronyrohamba, az ágyúkat pedig hátra rendelte egy völgybe. Mikor Bethlen Gergelynek már harmadik rohamát érték vissza a muszkák, Bethlen hátra üzent, hogy nem látnak. Sötét este borult a tájra s elfedett várost és küzdő sereget egyiránt. Az öreg két vetagú t vitetett a város alá, ezek csakhamar gyújtottak, volt világosság. A lobogó lángok fényénél a Mária-sztyak és az Incedy zászlóalj mentek újabb rohamra; ők törtek meg a muszkákat, ők robtogtak be először a hosszu kapun. Rövid ideig tartó, de makacs utczai harc után a muszkák és osztrákok kitakarodtak. Olyan sebbel-lobbal iramodtak ki a városból, hogy a főtisztek még a ruhájukat is ott hagyták.

A «bédből» tehát vacsora lett; 10 óra tájban lett Szeben a mienk, de a mienk lett, a mint Segesváron megmondta az öreg.
Az óriási mennyiségű hadi- és élelmiszeren kívül itt találtuk azt a 16 ügyünknek is, melyet Vizaknál veszítettünk. Ezenkívül még 6 hosszu vaságyút, egészen sértetlenül. A császáriaknak nem volt idejük a szögezésre. Itt találtuk a Piskinél foglyul esett Aranyi huszárkapitányunkat is.

A pár száz muszka foglyból az öreg csudálatosképen lengyel legiót alakított. Csináltatott nekik négyzögű vörössipkát, más munda-berbe bujtatta őket és ezután mellettünk verekedtek becsületesen.

Roppant jámbor, együgyű, alázatos ember volt valamennyi. Egy darabka szivarvégért, egy pofa bagóért kezét esőköltak az embernek s görnyedő alázatosággal hálálkodtak érte. Nem győztek eleget bámulni rajta, milyen barátságos nép ez a magyar; honvéd főtiszteink is milyen nyájasan el-elbeszélgetnek, el-eltréfálkoznak közemberekkel; fiamnak szőlőingjáték őket s egy kulacsból isznak, egy bográcsból esznek gyakorta. A jó muszkáknak majd az álluk esett le a nagy csudálkozásban, olyan hallatlan dolognak látszott ez előttük. Az egyik félénken, körülkörültégetve beszélt el, mintha a kancukától tartana, mennyire más élet foly az ő seregükben. Még a tábori papot is elég sürűn lerántják a husz körmiről s a jó sort hegedülnek rajta a kancukával. És mikor a tisztelendő ur feláll utána, oda megy a végrehajtó tiszt hozzá s kezét esőkol a megbotozott szent atyának.

A másnapi hadi szemle ritka érdekes képet nyújtott a szemnek. Az örökké jövedvű székely fiúk megszedték magukat a városban ruhával; az egyik osztrák tábornoki frakk s pofon ütött tábornoki kalap pompázott; a másik egy rengeteg köcsögkalapot nyomott a fejébe; a harmadik osztrák tüzérezredesi frakkban ísfelgett mezitláb. Némelyik úgy segített a szizma-hiányon, hogy fénylő fekete rubiczkolta a saját édes lábait. A rendesen komoly Bemet jobbizien mosolyogni sohasem láttam, mint most, mikor végigment a székely unjczok sorai előtt.

A hadi szemle után néhány tisztársammal kilovagoltam a város alá, megtekinteni a csatártér. A palizádok tövében két elesett huszárra buk-kantunk. Szép barna fiu volt mindkettő, úgy feküdtek ott, mintha csak aludnának. Aludtak is, de az örök álmot aludták.

A megszeppent szászok déltájban mentek hódolatu-kat jelenteni a magyar vezérnek. Bem először száz-ezer forint hadi sarcot vetett a városra. Szeben tanácsa nyolcvanezeret vitt kés-lekvedve, mivel abban a jó hiszemben éltek, hogy a magyarsereg ott időzése pün-kósi királyság lesz. Puch-ner a hátuk mögött van, a Szebenből kivert erő még visszafordulhat, tehát hu-zsonnyóruhá alatti is meg-változhatik minden.

Bem átlátott a szitán s kétszázötven forintra szabta a sarcot. És ha huszon-négy óra alatt előtte nem lesz ez az összeg: feldulatta a várost. A pénz előterem-tették, melyet aztán Bem katonái közt osztattak fel. Két hónapi ingyen zsoldot kapott minden ember.

Különbön a szászok nagyon alázasos képet vág-tak a fanyar játékhoz. Föld-ig hajlongva, édeskés mo-solylyal köszöngtek hon-vetkiszteinket az utcákon mindenfelé.

Dr. Suszter orvos ur, a legdühösebb magyarfaló, legjobban kitétt magáért. Köcsögkalapjára elül is há-tul is egy-egy rengeteg nem-zeti szinü kokárdát tűzött, így járkált Szeben utczáin jobbra-balra hajlongva, ka-lapját emelgetve a magyar tisztek előtt. Sokszor megmosolyogtuk a derék doktor urat.

Engem azonban legjobban érdekelt egész Szebenben a híres Bruekenthal-féle képtár. Meg is tekintetem mindjárt a legelső napok egyikén, de majd pörül jártam benne két székely állt az ajtájában szorjantom fegyverrel s nem akartak bebocsátani. De én bementem. Még jóformán körül se nézelődhettem, mikor betoppán két huszár kivont karddal és kijelentik, hogy fog-lyuk vagyok.

— Miért? kérdeztem tőlük.
— Mert hadnagy ur meg akarja rabolni a képtárt.
— Édes barátim, mondják meg a parancs-

nokuknak, hogy én nem csak tüzértisz, de festő is volnék. Ha valaki meg akarná lopni a kép-tárt, én magam akadályoznám meg benne leg-erősebben.

Később aztán kisült, hogy a két székely tulságos buzgóságából kerekedett az egész. — Különbön legérdekesebb darabja a képtárnak Guidó Réni Szent Jeromos című festménye. Ez testvérek közt is meger 30 ezer forintot.

A hol szállva voltam, lakott egy özvegy asszony is 4—5 éves, kedves csevegő lánykájá-val. A szegény özvegy a zalathnai vérfürdőből menekült ide; férjét szeme láttára gyilkolták meg az oláhok. Mely fájdalomtól vérző szívevel, megindító könyhullatások közt beszélt el egyet-

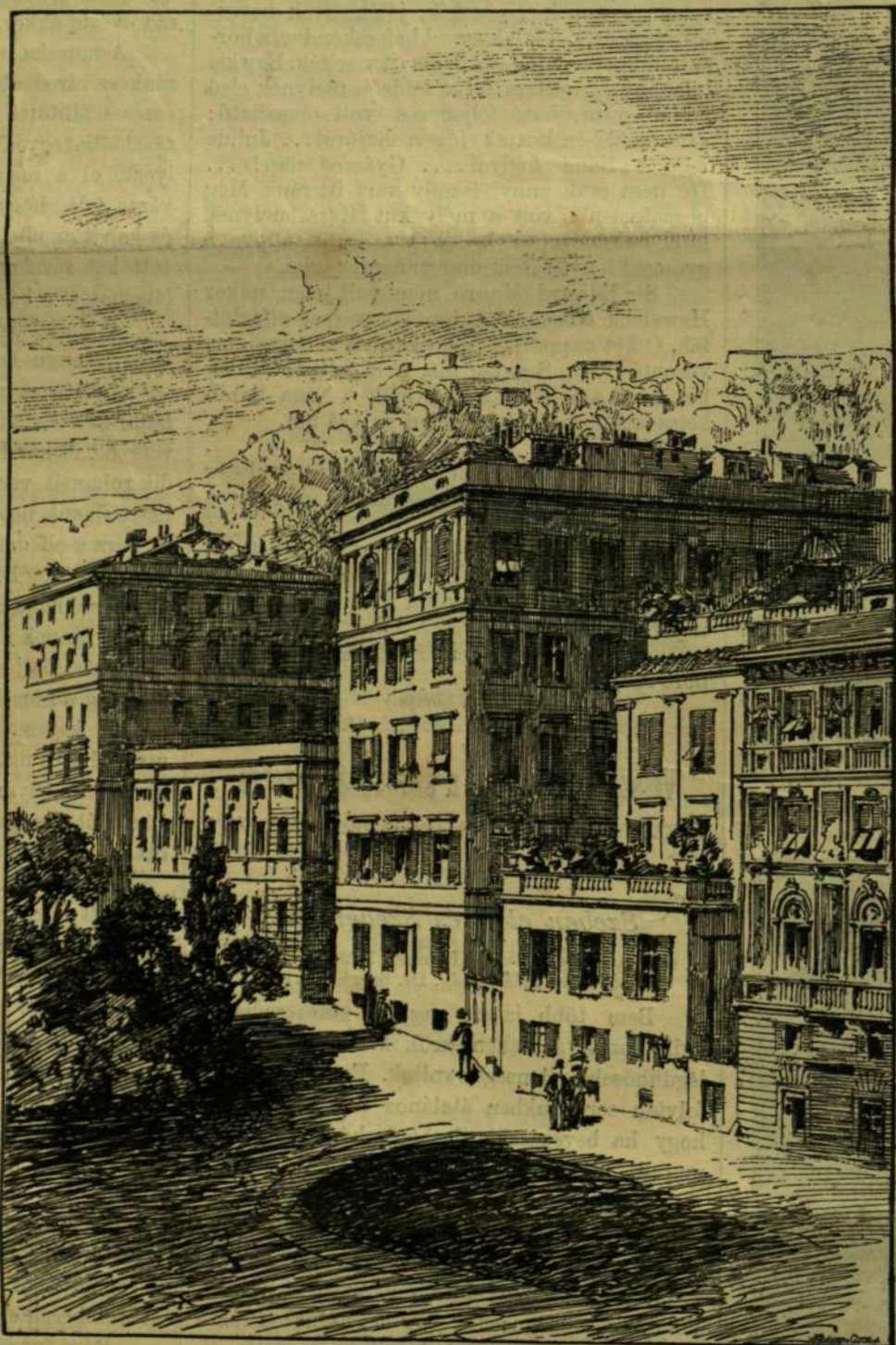
gülnakba rakva. Önkéntelenül ötlött eszembe a gondolat: ha most valaki egy égő gyufát dobna ez iszonyu erő közé. Brr! Egy négyszögű, tá-gas épületben tömérdek szalonna hevert. Az apácza-zárda kertjében szintén volt egy kisebb-nemű torony. Beacsengtem. Vonakodva nyitot-tak ajtót s lejtőt a főnököt is. Egy csinos fehér-képu unjcz apácza fülig pirultan szaladt fel előttem a torony meredek lépcsőjén; kezét ide-gesen szétártva kiáltotta le: «Nincsen itt kérem semmi.» Valóban nem is volt nehány zsup-szalmán kívül semmi más.

Mikor az elkészült jelentést fölvittem Mül-ler tüzérparancsnokhoz, elszörnyűködve monda, hogy az 50 hordó puskaport okvetlen meg kell semmisíteni. Nehány tüzért vettem magamhoz, a hordók fenekét bevertem s vala-mennyit bezudítottam a bástya alatt folydogáló pa-takba. Koromfeketere fes-tette a vizet hosszú vonalon.

Harmadnap jelentést tettem róla Müllernek s ő már ekkor sajnálkozott rajta. (Folyt. köv.)

Egyveleg.

A meháiai cseppkőbarlang. A meháiai Domogled hegyben fölfedezett barlang nyomához egy oláh nyelven irt régi levél vezetett, melyben pontosan le van írva e barlang fekvése, meg az is, hogy ott sok arany van elásva. A barlangot meg is találták, de az aranyat nem. Egy ott idéző bécsi mérnök, Jeschek vezetése alatt aztán egy nagy társaság is meglátogatta a barlangot. A bemenet kényelmes, a talaj kissé lejtős az első barlang közepéig, a mely már egy cseppkőből képezett óriási terem. Azontul csak a legna-gyobb fűrészdéssel lehet tovább haladni a meredek sziklákon, egész a barlang végeig, hol az oly magas, hogy tejejét fátyla-fényélnél alig láthatni. Itt roppant akna nyílik, akkora, mint egy nagy terem s egy szűkebb mellékakna. E szűkebb akná-n 12 ember lebecsátkozván, 25—30 ölnyi mélységben egy másik barlangot találtak, mely a felső alatt keresztben fekszik. E második barlang a leg-csodálatosabb cseppkőképződ-ményekkel van tele, melyek erősebb érintésre haranghoz hasonló hangot adnak. Marha-és szarvas-csontokat találtak e helyen. Innét két szűk, de 50 öl mély akna visz egy harma-dik barlangba, mely kisebb, de 100 öl mélyebben fekszik a legfelső barlang szájánál. Cseppkő itt már nincs, de a le-vegő tiszta, sőt légvonati is ta-pasztható, valamint a másik kettőben is. Jeschek a talált csontokból több érdekes dara-

KOSSUTH LAKÁSA GENUÁBAN 1859-BEN.

mást az iszonyu eseményekből. Mikor elhallga-tott, a kis lányka sugya mondta nekem:

— Engem is meggyilkoltak kedves katona bácsi, nézze csak, és fényes szőke fejét lehaj-totta az ölembe. Jókora nagysága lándzsa-csapás sebhelye volt a kis lányka fején.

Én kaptam megbízást, hogy a bástyákat járjam be, írjam össze, hol mi van, s tegyek jelentést róla. Ekkor láttam, mily roppant meny-nységű hadiszert halmoztak itt rakásra a csá-száriak. Az egyik épületben több hordó salét-romra, kén, czinderes töltényre bukkantam. A másik tömve volt lőszerszámokkal és nyer-gekkel. Egy nagy, gömbölyű torony közepén 50 hordó vagyis 200 mázsa puskapor állott

bot felszedett. Közélebb a temesvári természetűdo-mányi társulat tudományosan is megvizsgálta a barlangot.

* Óriási üstököszt láttak februárban Ausztráliá-ban a délnyugati égboltozat alkj oly módon, hogy csak a 25 fok hosszúságú fark volt látható. A lát-hatással 50—80 foknyi szegletet képezett. Nap-lenyugtakor az óriási fénytömeg gyönyörű látványt nyújtott az ottlakóknak. Utjának irányát még nem sikerült megállapítani.

* A különböző köztársasági kormányok történe-tének emlékére Párisban a Place du Carrousel nevű téren óriási emlékszobrot akarnak fölláttatni. Az emlékszobor négy sarkát az első köztársaság négy híres hadvezére — Kleber, Hoche, Marceau és Dessaix — lovagszobrai foglalják el.

Kossuth kézírata.

E lapok szerkesztője s nekem barátom, Kos-suthnak valamelyik levelét — meg pedig kiadatlan — kérte tőlem, hogy nagy hazánkia kézírását a «V. U.» olvasó közönségének bemutathassa. Igen, de egy kiadatlan levélnek csupán első olda-lát bemutatni, a hozzátartozó tizenegyet pedig nem; felköltöni az olvasó érdeklődését s azt ki-elégítés nélkül hagyni, az bizony kissé erős dolog. Már pedig a levélnek egész terjedelmében való kiadását sok körülmény ez idő szerint tiltja. El-mondom tehát röviden, hogy a levél abból a levelezésből való, a melyet Kossuth Lajossal az eloláhosodás kérdésében folytattam akkor, a midőn Szathmáry György e kérdésben mozgalmat indított, mely a keleti háboru zajába fult belé. Más időknek kell jönni — bár bekövetkezzenek! — olyanoknak, a melyek meg-engedjék, hogy mélyreható tár-sadalmi mozgalom keletkez-hessék, s ekkor a levelek meg fognak jelenni.

Most még valamit a kéz-írásról magáról. Hogyha az ember kezéírása az ember jellemének, lelkületének tükre — s ebben van valami — ak-kor Kossuth kézírása igen hí tükör. Mindazok a levelek, a melyek terjedelmesekek s tár-gyuknál fogva fontosak, oly egyformán vannak írva, mint-ha egy napon, egy huzamban irattak volna: ez volna a kö-vetkezetesség.

A finom vonások fino-mak, a vastagok erőteljesek, határozottak: ez volna a gyöngédség párosulva a szil-lárdasággal.

A Kossuth m, n, u be-tűje, az, mely a legtöbb em-bernél elveszti határozott jel-legét, s a melyet inkább kitalálunk, mint fölismerünk, ez Kossuthnál mindig felismer-hető: ez volna a lelkiismeret-ség.

Es végre a bekezdések indokolt volta, a gondos in-terpunkció, mely, a midőn helyesen elválaszt, egyszers-mind helyesen fűzi az eszmék és itéletek láncolatát: ez volna a gondolkodás szabatos voltának képe.

Bizonyos dolgok, pld. a rokonszerkezetű betűk jel-lege, megmaradnak még ak-kor is, ha sietséggel irattak. De ez a sietség nem értendő annak a vágatásnak, mely a kereskedő — és sok hir-lapiró — írását jellemzi, mint írás és mint felületesség is. A jó gondolat, az igaz, gyor-sabb a villámmal, gyorsabb a világsugárnál; de erőszakolni nem lehet; születése időbe kerül, ez idő neve a megfont-lás. A gondolat csak meg-születve veszi fel a sebessé-get, fakasztja oly pillanat-szerűen a láncolatokat, a gondolkodás egymásutánját.

A gyorskezü írók irhatnak szépen; de a gondolatok mélysége ritkán az ő tulajdonságuk.

Herman Ottó.

Kossuth könyvéből.

Értekezés III. Napoleon császárral.

1859. május 5-én éjelen.

A császár azon kezdte a beszélgetést, miként én tán még most is nehezelek rá azért, hogy midőn Ázsiából visszajöttem, Marseilleből Fran-cziaország végig utaznom nem engedett. Kért: higgyem el, hogy az neki nehezőre esett, de kénytelen volt tenni, mert akkor oly általános volt az izgatottság, hogy tán százezrek tola-

doztak volna sarkamba, mikorra Párisig érek s akadtak volna, a kik ezt kellemetlen zavargások előidézésére felhasználni megkísérlék.

Biztosítottam a császárt, hogy én azt a kis kellemetlenséget rég elfelejtettem, az hazámat nem érintette, mindössze is csak nekem okozott egy kis tengeri betegség; az én hibám, miért vagyok oly rossz tengerész. Minthogy multakról van szó, szabadságot veszek magamnak meg-említeni, miként ennél nekem sokkal inkább fájt azon reményeim meghiúsulása, melyeket mint hazafi az utóbbi keleti háboruhoz kötöt-tem. Hanem a «desappointement» a múlté, a jelené a remény, hogy a mi akkor meg nem történt, a szembetűnő érdektalálkozás folytán talán most megtörténhetik, s eszedem is a császár-nak, méltóztassék meggyőződve lenni, hogy ha

sitendő, a közös ellenség legyőzésére fegyvert fog-jon. Jól fogom-e fel ön nézetét?

En: Igenis sire! tökéletesen, s meg vagyok győződve, hogy ő császári hercegsége sokkal hívebb tolmácsa volt felséged előtt indokainknak, melyek e határozatra vezettek, mintsem hogy azokat ismé-teltem szükséges legyen.

Császár: Nem is szükséges. A herceg önnék hí tolmácsa volt; több volt: szószólója volt, «il a plaide vtre cause chaleureusement». Én méltány-lom az ön indokait. Gondolkoztam a dolog felett. A mi a proklamációzt illeti, ebben, ha a másik: a seregküldés megtörténhetik, nem igen látnék aka-dályt. A dolog nincs precedens nélkül házam tör-ténelmében (az asztalhoz lép s arról egy pergament-tekercset veszen kezébe). Itt van a proklamáció eredetije, melyet nagybátyám a magyar nemzethez írtatott 1809-ben. Ismeri ön?

En: Hogyne! Jóformán könyv nélkül tudom: «L'empereur d'Autriche, infi-dèle à ses traités, méconnais-sant la générosité...»

Császár: Valóban így van. Ön jó emlékező tehetséggel bir. — Tehát precedensem van, s azon fenn nem akadok, hogy ezen proklamációnak akkor nem volt sikere. A körülmények másfélék voltak. Az, a mi 1848—49-ben történt, a szituációzt egészen megváltoztatta, s én oly magyar hazafiak által lennék tá-mogatva, kibék nemzetük bi-zik. Nagybátyámmal ez hiány-zott. Hát ezt a pontot mint el-intézetet tekinthetők, ha az első: a seregküldés kérdése nem forogna fenn, melytől amaz ter-mészetesen föltelevezze van. Ha-nem már erre nézve meg kell allanom: nagy akadályok áll-nak utamban. A legfőbb akadály Anglia. A most kormányon levő tory-miniszterium határozottan ellenséges indulatot tanusít vá-lallatom iránt, még magát az olasz ügyet illetőleg is. Az 1815-diki egyezményekbe kapaszko-dik, melyet mások is, de bizony én magam is, meglehetősen osz-szetépdeltünk. Hiszen azok pro-kribálták a Napoleontokat. S én itt vagyok. Hanem hát ürügyem jók, hogy a rosszakaratot fedezék. Képzelteti ön, hogy ha már Olaszországra nézve is így viselik magukat, mit nem tenné-nek, ha a háborut a Dunához is kiterjeszteném. Hisz ez annyit tene, mint az osztrák házat a nagyhatalmak sorából definitíve kitorúlni, az angol kormány pe-dig nagyon ragaszkodik ahhoz a dinasztiahoz; általában az an-gol politikának egyik hagyomá-nyos maximája az az antiqnált fogalom, hogy az európai suly-egyennek a Habsburg-ház nagy-hatalmi állására szüksége van. Okom van hinni, hogy Anglia még képes volna ntervenálni is ellenem, — ezt nem riszkiroz-hatom. Kérem, vegye ön ezt te-kintetbe.

Herceg (közbeszó): De hát nem lehetne Angliát megnyer-nünk, sire? Keleten Angliának nagy érdekei vannak; hátha pl. Konstantinápolyt helyeznők neki kilátásba?

Császár (miközben cigá-rettjét a lámpa fölé tartja): «Il ne faut jamais vouloir l'im-possible.» (Sohasem kell akarni a lehetetlent.)

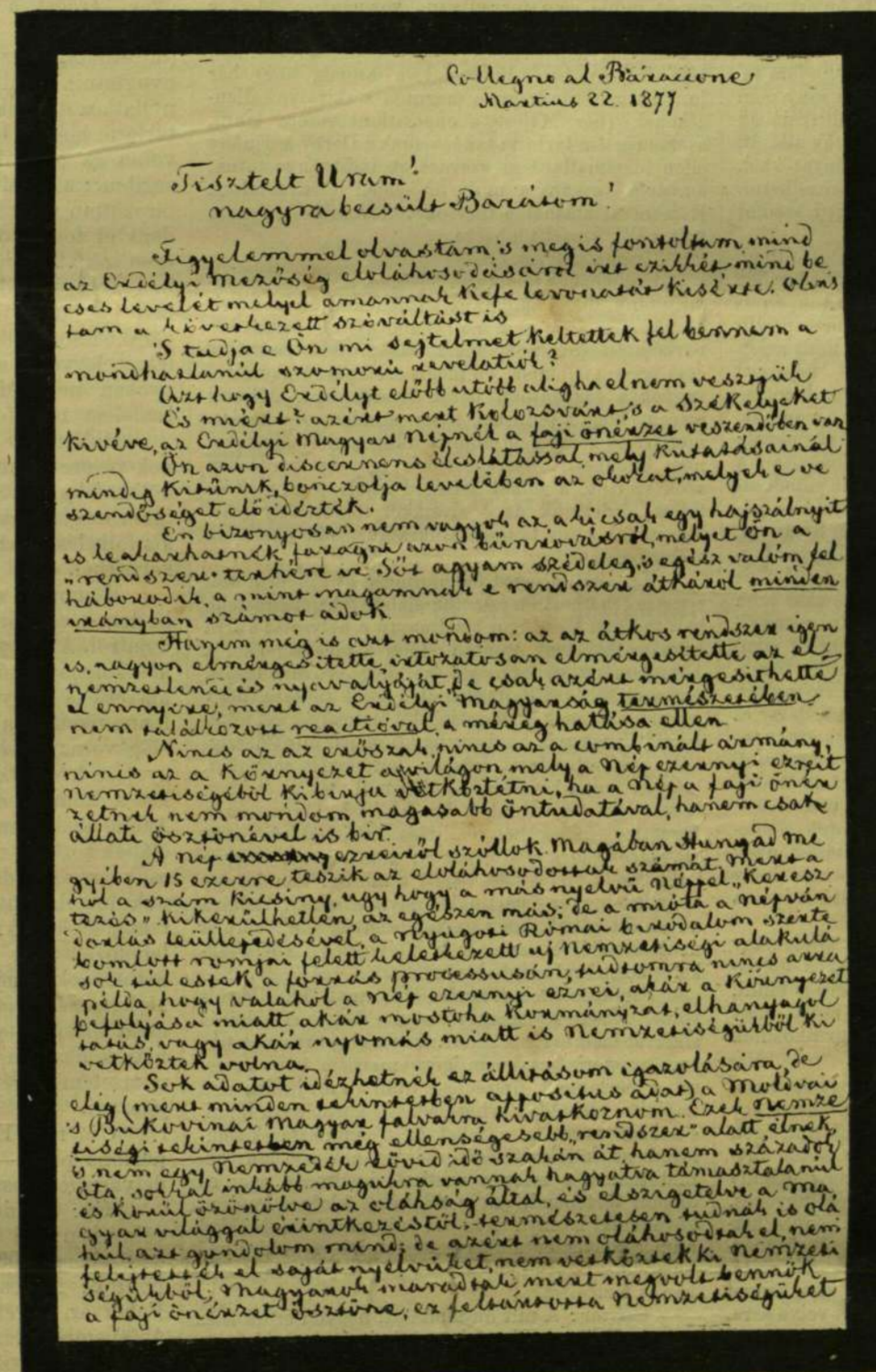
En: S valóban ez «impossible», és nem is gon-dolom, hogy ilyesmire szükség legyen. Bocsanatot kérek, sire! mit kíván felséged Angliától? Azt ki-vánja, hogy szövetségese legyen, mint volt a Krim-ben, s részt vegyen a háboruban?

Császár: Oh nem, eszemben sincs; csak azt ki-vánom, hogy neutralitása biztosítva legyen.

En: Föl kell tennem, sire! hogy a mint a had-izenetet természetű osztrák ultimátum által a dolgok válságra kerültek, felséged kormányja bizonyosan tett lépést Londonban, miszerint tájékozza legyen, hogy minő állást szándékozik Anglia elfoglalni azon esetre, ha felséged részt veszen a háboruban. Sza-bad-e kérdenem, sire! ha nem kapott-e még felséged erre nézve valamely megnyugtató hivatalos nyilat-kozatot Angliától?

Császár: Nem; válaszkormányom ilyemü jegy-zékére még nem érkezett.

En: A mosani angol kormány kétségtelenül na-gyon szeretné Ausztriát megsegíteni, de tekintve az

KOSSUTH KÉZIRATA. — EGY KIADATLAN LEVELÉBŐL.

ő felségében szegény szenvedő hazám megmen-tőtjét le lehetend szerencsém tisztelni, nemcsak az én részemről, hanem minden magyar részéről is a legűszintébb hála teljes odaadására minden körülmények közt bizton számíthatand.

Császár: Teljes szívemből kívánom, hogy ön hazafiúi óhajait valósíthassam. Szándokom megvan s biztosítom önt, hogy minden tehetséggel rajta leszek, miszerint megtörténhessék, a mit ön óhajt. Hanem sok függ a körülményektől. Ezekkel a po-litikában számolnunk kell. A herceg nekem jelen-tést tett az ön nézetet felől. Akként értem, hogy ön Magyarországnak a háboruban részletését két föltételhez köti; az egyik az, hogy én a háborút a Pó partjairól a Duna és Tisza partjaira kiterjesz-szem, a másik az, hogy seregeimnek a magyar föl-dön megjelését egy proklamációval kísérem, melyben Magyarország 1849-ki határozatára hivat-kozza, az ön nemzetét mint barát és szövetségese föl-szólitom, hogy függetlenségi nyilatkozatát érvénye-

BUDAPESTI CZÉGEK.

Grid of advertisements for various businesses including Benedek Gábor, Rothauser Testv., Pollacsek Ferencz, Varrógépek, EPSTEIN MÓR, KILIAN FRIGYES, and others.

Lafite Emil könyv- és mű-kereskedésében. új bécsi utca 3. sz. alatt.

Asztalos és kárpitos bútorkészítők. A természetes wildungeni ásványvizek.

Asztalos és kárpitos bútorkészítők. A természetes wildungeni ásványvizek. Opodi és Ellenberger.

!!Majdnem ingyen!! A nemrég megkötött nagy britannia-cseuzüstgyár felszámolása...

Wildungeni ásványforrás-részvénytársulat. Bad Wildungenben. 5797

Dr. Lengyel F. nyír-balzsama. Már a névnyi név, mely a nyírből...

„AGRICOLA” jégkárbiztosító részvény-társaság Budapestben. Csak 8 frt 50 kr. o. é. simili-ezüst asztali készlet.

Legújabb minőségű gummi vagy halhólyag-övszer. Pollitzer Mór.

A természetes wildungeni ásványvizek. A György-Viktor s az Ilona-forrásokból, azelőtt ugynevezett Savar...

Wildungeni ásványforrás-részvénytársulat. Bad Wildungenben. 5797

Dr. Lengyel F. nyír-balzsama. Már a névnyi név, mely a nyírből...

„AGRICOLA” jégkárbiztosító részvény-társaság Budapestben. Csak 8 frt 50 kr. o. é. simili-ezüst asztali készlet.

Advertisement for a baby carriage with an illustration of the carriage and text describing its features.

Nyujtsunk kezét a szerencsének! 400,000 márka. A nyeregyermet nyújt kedvező esetben a legújabb nagy pénz-sorsolást...

Wildungeni ásványforrás-részvénytársulat. Bad Wildungenben. 5797

Dr. Lengyel F. nyír-balzsama. Már a névnyi név, mely a nyírből...

„AGRICOLA” jégkárbiztosító részvény-társaság Budapestben. Csak 8 frt 50 kr. o. é. simili-ezüst asztali készlet.

Large advertisement for ALTER ÉS KISS, Királyné Ő Felségének udvari divatárúzállító Budapestben. a tavaszi idényre.

Advertisement for GUMMI (gummi) with detailed text about its quality and uses.

Advertisement for KÁRPÁTHY ZOLTÁN REGÉNY. Irta JÓKAI MÓR.

